

JAK PŘIŠEL SVĚT NA SVĚT

STVOŘENÍ SVĚTA V MÝTECH
NÁRODŮ PLANETY ZEMĚ

PETR VYHLÍDKA

Petr Vyhlídka

Jak přišel svět na svět

#

Stvoření světa v mýtech národů planety Země

#

www.fext.cz

2014

© Petr Vyhlídka 2014

ilustrace na obálce [Public domain] pochází via [Wikimedia Commons](#) z Lutherovy bible, Biblia: das ist: Die gantze heilige Schrift: Deusch. Auffß new zugericht. D. Martin Luther. Wittenberg 1545, stejný dřevoryt použil ve svém vydání Bible z roku 1549 i Jiří Melantrich z Aventina.

Obsah

Několik vět úvodem

EVROPA

Řecko

Keltové

Germáni, zastoupení mýty Skandinávie

Slované

Srbové

Maďaři

Rumuni

Litevci

Finové

Židé a křesťané

EGYPT, MEZOPOTÁMIE A BLÍZKÝ VÝCHOD

Egypt

Sumerové

Akkad a Babylón

Asýrie

Kanaán

Persie

ASIE

Hinduisté

Buddhisté

Sikhové

Džinismus

Tantrici

Góndové

Mínyong

Mundové

Ásám

Andamanci

Semangové

Laové

Vietnam

Miaové

Nūngové

Dajakové

Balijci

Igorot

Bukidnon

Tagalog

Taiwan

Yami

Japonsko

Ainové

Korejci

Čína

Tibet'ané

Mongolové

Burjaté

Jakuté

Jukagirové

Samojedi

Evenkové (Tunguzové)

Ketové (Ostygan)

Čukčové

SEVERNÍ AMERIKA

Eskymáci (Inuité)

Alutiiqové, Inuité z ostrova Kodiak

Kukulik, Inuité z ostrova Svatého Vavřince

Nugumuit

Delawarové

Assiniboinové

Irokézové

Huroni
Potawatomi
Juči (Yuchi)
Menominee
Nlaka'pamux, Thompsonští Indiáni
Makahové
Yakamové
Šastové
Achomawi
Wiyotové
Yokutové
Diegueño (Kumeyaay)
Lakotové
Navahové
Apačové
Jicarilla Apači
Wichita
Komančové
Čjjeni
Arapahové
Arikara
Pueblané
Sia
Zuniové
Hopi
Pima
Aztékové
Mayové
Zapotékové
Mixtékové

JIŽNÍ AMERIKA
Inkové
Checa Yauyos
Čibčové (Muiskové)

Uitotové
Tamanakové, Karibové
Kuikurové
Yarurové
Waraové
Janomamové
Yurucaré
Tukanové
Ipurinové
Quimbanda
Tupióvé
Čamakokové
Guaraní
Nivaklé
Mapučové
Ona

OCEÁNIE

Havaj
Tahiti
Tonga
Manu'a
Cookovy ostrovy
Maorové
Mariánské ostrovy
Guam
Karolíny
Palau
Kiribati (Gilbertovy ostrovy)
Vanuatu (Nové Hebridy)
Banksovy ostrovy, Vanuatu, Melanésie
Nová Británie
Kiwai, Papua Nová Guinea

AUSTRÁLIE

Badtjala
Kokowarra
Djabugay
Kakadu
Arnhemská země
Arandové
Ngarrindjeri
Noongarové

AFRIKA
Malgašové
Masajové
Lugbarové
Karanga
Zuluové
Khoikhoi (Hotentoti)
Křováci
Efé
Bušongové
Basonge, Baluba
Ngombe (Bangala)
Ašantové
Kono
Bambarové
Jorubové
Mossi
Nupové
Fonové
Dogoni
Oromo

Bibliografie

Několik vět na úvod

Od nepaměti si člověk klade otázky. Dalo by i říct, že pravou definicí druhu *Homo sapiens* je schopnost klást otázky, hledat odpovědi a vykládat je. Zvědavost je palivem, které pohání motor pokroku, a odpovědi byly a jsou důležité, protože nezodpovězené dotazy zdržují.

Od obecných *Kde najdu něco k jídlu?* a *Jak se dostat k tamté samici/Mám si toho samce pustit k tělu?*, které si pokládá většina vyšších živočichů, se jejich zodpovězením – byť i skrz řešení dalších otazníků *Nehodil by se tenhle kámen jako argument?* a *Co kdybych ho nějak spojil s klackem, protože ten druhý má delší ruce?* –, dostal po čase člověk na vyšší filozofickou úroveň, nástroje mu umožnily nevyužívat odpočinku jen k akumulaci energie pro další den udržování holé existence, ale dávaly mu prostor k abstraktnějšímu myšlení.

Ptal se tedy: *Proč se děje tohle a jak se může stát tamto? Proč tu jsem? Proč tu jsou ti ostatní, a proč tu je to ostatní?*

Otázka „*Proč něco je*“ vede přímo ke kořeni našeho problému – když věci jsou a zvířata jsou i lidé jsou, pak přece nějak museli vzniknout. Precedent počátku (ne nevyhnutelně i konce) měl člověk stále před očima: z ničeho vyrůstaly rostliny, rodila se a vyvíjela se mláďata... Proto najdeme na celé planetě pouze minimum představ podle nichž svět, tak jak ho známe, existoval odjakživa. Většinou si lidé opravdu lámali hlavu nad zákonitostmi vzniku vesmíru, ať už je vykládali na základě jednoduchých alegorií, snažili se objasnit přítomnost a existenci prostředí, respektive prvků prostředí, které je obklopovalo, nebo konstruovali složitější filozofické výklady, snažící se vysvětlit i drobnější rozpory.

Lidé si pokusili představit stvoření světa, my se pokusíme s těmito představami seznámit.

Nečeká vás čtení nijak náročné, zvědavá mysl si nicméně může při onom letmém zkoumání předložených teorií povšimnout jistých rozporů a podezřelých indicií, jež je nutno brát v potaz ve chvíli, kdy se snažíme dobrat opravdu původního mýtu v opravdu původním znění.

Ačkoliv tak hluboké studium rozhodně není předmětem této knihy, je přesto dobré mít na paměti, že většina pověstí byla vždy předávána od úst k uchu, a k jejich zaznamenání na trvanlivější paměťový materiál (tedy k zápisu) docházelo mnohdy až v době, kdy skuteční věřící už patřili minulosti. Dochází pak často k efektu, který jednoduše shrnul Johannes C. Andersen:

*„Sbírají-li jeden příběh dva různí lidé, jejich podání se často od sebe liší. Velmi přitom záleží na výchozím pohledu sběratele... Je proto obtížné, ne-li přímo nemožné, říct, zda sebraná znění příběhu odpovídají skutečným podobám existujícím mezi lidmi nebo zda tak vypadají jenom díky sběratelům.“*¹

Původní verze ovšem neovlivňuje jen čas, zapomínání a nedorozumění. Mýty i pověsti se mění i v průběhu svého aktivního života – s oblibou absorbují cizí či nové příběhy. Při pohledu zpět vidíme vše v na první pohled úhledném balíčku, obsah však někdy bývá splácán z ingrediencí různého stáří či původu. Proto najdeme například biblické prvky v mýtu afrického kmene Efé, či u Thompsonských Indiánů (v obou případech v míře až příliš okaté), nebo hinduistické u Góndů. Ani jiné a menší náboženské systémy v tom nejsou nevinně, jen je neznáme, a tak jejich příspěvky těžko rozeznáme.

Proti vlivu okolí není imunní nic a nikdo.

Mnoho stvořitelských mýtů má ovšem společné kořeny.

Ať už pro obdobnou interpretaci pozorování, či výkladu některých jevů, nebo proto, že jejich tvůrci a vypravěči měli společné předky. Z týchž důvodů existuje několik obecných typů, k nimž lze stvořitelské mýty zařadit. Ne všechny ale mohou být sjednocující nálepkou označeny.

Patrně nejběžnější šablonou je model bahenní, společný mnoha národům, jejichž kořeny začasťe leží na Sibíři. S technologickým postupem těžby materiálu ke stavbě světa z hlu-bin se tak setkáme nejen u Mongolů či Burjatů, ale na jedné (geografické) straně i v mýtech maďarských či slovanských, směrem východním pak u mnoha severoamerických indiánských kmenů.

V řadě případů byl svět sestaven z (mrtvého) těla, i takové příběhy lze nalézt po celé planetě. Různé části, končetiny, vnitřnosti, ale v některých případech i nehmotné prvky jako jsou myšlenky, byly proměněny v geologii a geografii; této možnosti využili jak Babyloňané či Skandinávci, tak i Číňané, středoameričtí Aztékové, nebo australští Badtjala a polynéští Tahit'ané.

Třetí oblíbenou volbou bývalo kosmické vejce, jehož rozbitím vzniká svět; původ myšlenky je zřejmý každému, kdo sledoval, jak se skořápkou proklubává novorozený pták. Mnoha pověstmi prochází také bohyně – většinou Matka Země, ale nalezneme i řadu výjimek – rodičí faunu i flóru (a nejen to, Schete wuarha jihoamerických Čamakoků porodila kupříkladu i hory a vodu), i to je analogie přímého pozorování a následná extrapolace. Tak trochu matematická, dalo by se (matematikům se tímto omlouvám) říct: adaptujme řešení, které již známe, na problém, jenž potřebujeme vyřešit.

Všechny jednoduché i složitější teorie ovšem mohou narazit ve chvíli, kdy se posluchač zeptá: A jak přišel na svět onen obr a ona matka, a kde se, u všech velryb, vzal ten vodní pták, co se snaží vylovit bahno ze dna?

Elegantním řešením problému singularity, respektive

představy světa před světem, je předpoklad existence Ničeho (Chaosu), z něhož vzešlo Něco (Pořádek). Jakkoliv to ale zní jednoduše, tak jednoduché to pro někdejší myslitele nebylo, taková myšlenka vyžaduje určitou míru představivosti.

Zkuste si představit Nic.

Nejde to.

Proto bývá ve stvořitelských příbězích nejčastěji na počátku jen a jen samá voda.

Zvláště v mýtech původních obyvatel Severní Ameriky se objevuje motiv lidstva, vycházejícího na Zemi z podzemí skrze několik pater – světů. Vesmír, následně i jeho inteligentní obyvatelé totiž mívali tendenci procházet sekvencí světů či generací, než dospěli do současného stádia; populárnější, než zmíněné severoamerické jeskyně, je cyklické tvoření a ničení světů v náboženství a mytologiích indického původu.

Konstrukce samotného světa bývá mnohdy tvořena Zemí a Nebem, jež je nutné od sebe nejprve oddělit a poté také rozepřít, aby vrchní část nepadla zpět. Často bývají ti dva manželským či mileneckým párem, a jejich intimní styk jak příčinou života, tak nebezpečím, hrozícím život zničit. Jsou ovšem národy, které před tento problém postaveny nebyly, protože jejich životní prostor zajišťuje Osa světa, vysoká, vpravdě nebetyčná hora.

Nebo Světový strom.

Tato živá konstrukce držíva obvykle pohromadě tři vrstvy vesmíru: Nebesa, Zemi a Podsvětí; takovou zcela zásadní dřevinu nalezneme v pověstech skandinávských, jakutských, ale i na mikronéských Karolínách.

Možností může být víc, jak se dozvíte, začtete-li se do této knihy.

Někdy opomíjená, jindy v centru všeho, a obvykle jen jednou ze součástí demiurgického mýtu bývá i příčina. Otáz-

ku *Jak* provází občas také otázka *Proč*, ne vždy jsou ale pohnutky, které vedly Stvořitele k zahájení prací odhaleny. Jisté jsou jen důvody, které za tím skrývají vypravěči: někdy sloužil výklad stvoření světa a následného příchodu člověka jako potvrzení legitimacy a nároků určité dynastie na vládu nad národem, případně předurčení národa k vládě nad světem.

Jedna z nejstarších představ počítá s tím, že lidé byli stvořeni jako potrava bohům – ne ovšem v doslovném smyslu slova, ale coby služebníci, jejichž myšlenky, soustředěné na uctívání a rituály s ním spojené, udržují bohy naživu. Vznikl také svět jen proto, aby si měl Bůh kde odpočinout, byl stvořen víceméně náhodou, i na přání. Totéž platí i o jeho obyvatelích: někdy byl nový svět tak krásný, že se jeho tvůrce rozhodl doplnit jej o diváky, kteří se budou výtvaru obdivovat.

První generací lidí bývali obvykle obři, žijící v ideálním prostředí. Snad na to mají vliv vzpomínky dospělého člověka na dětství, kdy žil bezstarostným životem, chráněn oněmi vysokými a silnými rodiči, možná je v tom i adaptabilní schopnost lidské paměti, která špatné vzpomínky odsouvá, takže s delším odstupem vypadá minulost mnohem lépe než ve skutečnosti byla.

Aby na ně mohlo být nostalgicky vzpomínáno, musely ale staré dobré časy nějak skončit. Obvykle to bývalo nějakou katastrofou, nejčastěji potopou světa, která se objevuje v pověstech celé planety a většinou je způsobena bohy, ať už rozhořčenými nad poklesem mravů, či bojujícími mezi sebou. Ne vždy. Zvláštní zdroj světových záplav odhalili ve své minulosti kalifornští Šastové, jak se lze přesvědčit.

V některých končinách vesmíru odstranil starší verzi světa sám demiurg, a to z prostého důvodu: nepovedla se podle předpokladů. Učinili tak například bozi kalifornských Wiyoy-

tů, či Quiché Mayů. Jinde si svět poškodili jeho obyvatelé natolik, že dohlížejícímu Stvořiteli nestálo za to ho opravovat. Možností je mnoho.

Jak první generace lidí odešla nebývá vždy zřejmé: nesmrtelní obři Zlatého věku řeckých mýtů se prostě ztratili, zatímco jinde byli První použiti coby materiál pro další tvoření, nebo prostě a přímočaře vyhlazeni.

Většinou je to ovšem za trest.

Konce světa, jakkoliv jsou také zajímavé, ovšem nejsou předmětem následujících stránek.

Ne vždy si Stvořitel vystačil sám; ať už z důvodů vytíženosti, nebo z (mnohdy) neobjasněného záměru často přenechával část práce na pomocnících. Z tohoto pohledu existují i Stvořitelé Stvořitelů, jako je hopijský Taiowa, jehož základním dílem byl Sotuknang, následně konstruktér světa. Stejně tak nalezneme i skupiny bohů, kteří na budování vesmíru pracují rukou společnou a nedílnou.

Pomocníci bývají specializovaní na určité druhy prací a mnoho z nich se na konci buď vrchnosti navzdory, nebo jí pověřeno, zabývá výukou nového lidstva.

Při samotném aktu výstavby světa se také občas objevuje postava, někdy Stvořiteli blízká, která ho při díle sleduje, snaží se pomáhat nebo napodobovat, jejíž příspěvek ale vždy bývá diskutabilní.

Vyprávějí se kupříkladu příběhy (převážně v Oceánii) v nichž schopnému bohovi sekunduje nemotorný nebo hloupý fámulus, jenž má na svědomí neplánované nepříjemné aspekty existence, jako jsou jedovaté rostliny či nebezpečná zvířata. Často to ale bývá zlovolný démon, který chce sám tvořit, nebo Stvořiteli dílo kazit (protože boží schopnost tvořit postrádá a závidí ji), kdo má na konečném výsledku svůj podíl.

Právě tihle pomocníci, ať už je to hloupý příbuzný, neschopný zástupce, nebo zlu propadnuvší d'ábel, bývají odpo-

vědění za chyby v jinak dokonalém plánu, za nemoci a smrt, za nepřívětivé okolí a za sousedy.

Protože hodný Bůh by přece nic takového z vlastní vůle neudělal.

Častěji ovšem stojí za zmíněnými nepříjemnostmi trest, ať už se lidé proviní porušením konkrétního nařízení (touha po zakázaném ovoci), ztrátou víry ve Stvořitele, nebo hrubým chováním a příklonem celé populace k nepravostem, k hádkám a válkám.

Tato kniha obsahuje více než sto padesát legend o stvoření světa. Jak už bylo naznačeno, mnohé z nich se podobají, některé jsou originálnější, v jiných lze nalézt prvky povědomé, či dobře známé. V příbězích, které následují, se může čtenář o v tomto stručném úvodu naznačeném dozvědět víc. Nalezne tu báje známých národů, stejně jako mýty lidí, o nichž pravděpodobně doposud neslyšel. Není podstatné, zda je kniha čtena od začátku, zprostřed, nebo jen ve vybraných pasážích, stejně jako není nutné orientovat se v antropologii, komparativní mytologii, či folkloristice.

Pokud čtenáře ke zmíněným oborům kniha zavede, pokud ho poučí, pak ovšem splnila svůj účel.

Stejně tak, když pouze pobaví.

Několik slov k formě.

Nabízelo se řazení abecední, typové, či geografické. Ani jedno není dokonalé, kupříkladu abecední řazení trpí zásadním problémem – který název vybrat. Oficiální? Zažitý? Vlastní? Mnoho národů je obdařeno všemi třemi variantami, o překladech nemluvě. Indiánský kmen Apačů zná dozajista každý, kdo ale ví, že oni sami si říkají N'de, Dině, Tinde, a Inde? A že pojmenování Apači je vlastně pejorativní?

Seřazení geografické se ukázalo jako nejméně nevhodné, proto bylo použito právě ono.

Pokud jde o prameny, pak hlavní zdroj informací je uve-

den u každého hesla, souhrnně pak na konci knihy.

Evropa

Evropané jsou z podstatné části potomky indoevropských cestovatelů, kteří objevili náš světadíl už před několika tisíci lety. Nebyli ovšem první, a to ani v oboru civilizačním. Nejstarší kultura – minójská Kréta – neměla s příchozími od Uralu (či kde se ona hypotetická indoevropská pravlast nacházela) nic společného. Zato jen kousek přes moře byl Egypt a blízkovýchodní civilizace s přímým napojením na Mezopotámii. Do příchodu křesťanství, které evropskou kulturu sjednotilo, podléhal kontinent několika hlavním vlivům. Středomoří ovlivnilo Řecko, zbytek kontinentu pak zasáhly tři velké osidlovací vlny: keltská, germánská a slovanská, jež následovalo několik (budoucích) národů, které tvářnost Evropy doplnily; zachovala se tak například mytologie maďarská.

Řecko

Dnes vnímáme starověké Řecko jako jednu kulturu s jedním pevně stanoveným náboženským systémem. To také (víceméně) bylo, jenže až v klasickém období, někdy od pátého století před naším letopočtem. Mýty a pověsti, včetně těch o stvoření světa, ovšem přicházejí z dob mnohem dávnějších, přičemž je nutné mít na paměti, že řeckou historií v oněch dávnějších dobách formovalo hned několik skupin, osídlujících východní Středomoří v několika vlnách a směrech. Od mínojské Kréty přes Dóry, Acháje a Ióny k Aiólům, počítaje v to i vliv kultů importovaných obchodním stykem s okolními národy, to všechno se během několika staletí promísilo, protřepalo a vytřídilo, až vznikla sestava nám dnes známých příběhů.

Ale bohatá řecká mytologie, navrstvená z mýtů a legend tolika kultur, rozpouštějící v sobě podněty okolí, nemůže nemít přehršel verzí o vzniku světa. Můžete si vybrat, dnešní menu má šest položek.

Mýtus pelagický

První se z Chaosu vynořila bohyně všech věcí Euronymé. To ona oddělila moře od oblohy, aby pak tančila po jeho vlnách. Mířila k jihu a za ní se zvedal severní vítr. Jak tak vanul tanečnici v patách, proměnil se z pouhého pohybu vzduchu v hada Ofióna. Nahou krásku sledovat a následovat nepřestal, vinul se za ní, držel se jí v patách, toužil po ní, až svůj chtíč neudržel, na bohyni se vrhl a znásilnil ji.

Stal se tak otcem Vejce všehomíra, které matka Euronymé v podobě holubice ve vlnách vyseděla. Otec Ofión ho v určený čas rozmačkal a ze skořápky se vyhrnuly hvězdy, planety, Slunce, Měsíc, země, rostliny i živočichové.

Oba stvořitelé se poté usadili na nejposvátnější ze všech

hor, na Olympu. Manželství ovšem nemělo dlouhého trvání a šťastný konec; po jedné hádce had, tvrdící, že svět je pouze jeho dílem, z hory vyletěl a sletěl dolů. Bez zubů, z nichž později vznikli Pelasgové, jak sami někdy říkají. Zmizel v černých děrách pod zemí.

Bohyně všech věcí poté pokračovala ve výstavbě světa sama. Stvořila sedm hvězdných mocností spolu s dvojicí Titánů pro každou. Theiu a Hyperióna pro Slunce, Foibu a Atlanta pro Měsíc, Métidu a Koia pro Merkur, Themidu a Eurymedonta pro Jupiter, Thetidu a Ókeana pro Venuši, a Rheiu a Krona pro Saturn.

V Arkádii pak povstal z půdy první člověk, Pelasgos, praotec Pelasgů.

Homérský mýtus

Ve slavné Hómerově Iliadě nalezneme další variantu, podle níž všichni bohové a všechen ostatní život vznikli v řece Ókeanu, spodobnění nekonečných a nekonečně hlubokých vod, obtékajících v podobě nekonečné a nekonečně hluboké řeky Zemi.

*Na okraj úrodné země se půjdu podívat, kde je
Ókean, prapůvod bohů, a rovněž i matka má Téthys,
kteří mě pěstili s péčí a v domě svém vychovávali,
svěřenou od matky Rheie, když Zeus, jenž do dálky vidí,
Krona kdys uvrhl pod zem a pod moře neznavitelné.²¹*

říká Héra Afrodítě, když se od ní snaží vylákat pás, který bohyni lásky činí neodolatelnou.

Matkou všeho je tedy bohyně Téthys, jinak Ókeanova manželka a obvykle rodička tří tisíc dcer, zvaných po otci Ókeanovny, tří tisíc synů a navíc ještě všech řek, které ústí do moře. Přesněji těch, které plynou do moří Středozemního a Černého.

Orfický mýtus

Podle orfiků (kteří si vypůjčili jméno i filozofii od proslulého pěvce Orfea) svedl na počátku světa Vítr Noc; následkem toho činu bylo stříbrné vejce, které pak Noc do noci snesla. Ale nevyklubal se z něho celý svět, jak předpokládali Pelasgové. Uvnitř byl pouze Erós.

Nijak se nepodobal dnes známému Afroditinu synovi s křídélky a lukem. Ano, křídla měl, ale zlatá, byl hermafrodit a vlastnil čtyři hlavy, díky nimž mohl bučet jako býk, řvát jako lev, bečet jako beran, nebo syčet jako had.

To on spustil svět, stvořil Zemi, Oblohu, Slunce i Měsíc.

Žil pak s Nocí, která mu říkala Erikepaios a Prótozenos Faethón, v jeskyni, před níž se usadila Rheia, *Bohyně, před níž není úniku*. Tlučením na mosazný bubínek poutala pozornost k Noci, která jako Trojjediná, představující Noc, Řád a Spravedlnost, vládla vesmíru.

Až do doby, než ho předala Úranovi.

Filozofický mýtus číslo jedna

Nejprve byla Tma. Ze Tmy vznikl Chaos a z jejich spojení Noc, Den, Erebos a Vzduch. Jednoduché. Ale pozor, dál už je to složitější.

Dvojice Erebos a Noc dala život Záhubě, Stáří, Smrti, Vraždě, Zdrženlivosti, Spánku, Snům, Sporů, Bídě, Trápení, Mstě, Radosti, Přátelství, Lítosti, třem sudičkám a třem Hesperidkám.

Vzduch a Den mají na svědomí matku Zemi, Oblohu a Moře, načež:

Vzduch s matkou Zemí zplodili Hrůzu, Úskok, Zlost, Zápolení, Lež, Přísahu, Pomstu, Nezřízenost, Svár, Smlouvu, Zapomnění, Strach, Pýchu, Boj, Ókeana, Métis, Tartara, Eri-nye a ostatní Titány.

Historie pokračuje, Země a Tartaros spolu měli Giganty, a Moře se všemi svými Řekami Néreovny. Člověka později se souhlasem a pomocí bohyně Athény stvořil Prométheus.

Uf.

Filozofický mýtus číslo dva

Podle této verze se v Chaosu objevil jistý blíže nejménovaný bůh, oddělil zemi od nebe a horní vzduch od spodního, rozčlenil zemi na tropické, mírné a polární pásmo. Vymodeloval pohoří i roviny, nad Zemí postavil otáčivou oblohu s hvězdami a určil místo pro čtyři větry. Zarybnil vody, vyrobil zvířata pro souše a planety pro nebe, aby nakonec stvořil člověka. V tomto vyprávění, jímž začínají Ovidiovy *Proměny*, se neodbytně ozývá babylónský mýtus, jenž později přešel až do knihy Genesis.

Konečně oficiální, olympský mýtus

Viděli jsme na počátku světa Euronymé a slyšeli o Téthys, podle varianty, který se ujala nejvíce, to ale byla bohyň Země Gaia, která se jako první vynořila z počátečního Chaosu.

Ve spánku pak porodila Úrana, *Krále hor* a Nebesa sama.

Syn se měl k světu a brzy svět také ovládl. Deštěm oplodnil svou matku – té se, kromě obvyklých hydrologických jevů jako jsou jezera, řeky či moře, poté narodila i tráva, stromy, zvířata a ptáci. Jsou to ovšem bytosti a objekty jaksi neurčité, takže se na ně ve výčtu Úranových potomků zapomíná. Ale i bez nich byl první Nejvyšší bůh zdatným zakladatelem tradice nepřeberného počtu ratolestí takých či onakých. Ať už šlo o zvučná jména dvanácti Titánů (Ókeanos, Koios, Kríos, Hyperión, Íapetos, Kronos, Theia, Rheia, Mnémosyné, Foibé, Themis a Thetys), o tři neméně známé Kyklópy a tři Hekatoncheiry, nebo o potomky neznámé a polozapomenuté, jakým byl kupříkladu obr Anax, král Kárie, nebo Garamas, v jehož existenci věřili, jak se zdá jen Libyjci, jedno měli všechny děti společné: otci byli naprosto lhoví. Až na Hekatoncheiry (jindy Kyklópy a někdy obojí), které přímo nesnášel a proto je nechal zavřít do podsvětí.

Což byla chyba, jak je dnes víme.

Rozezlená Gaia totiž tak dlouho naváděla své potomky

Titány, až se nejmladší Kronos sebral a na nevšimavého otce vyrukoval. Vyzbrojil se ozubeným pazourkovým srpem, výrobkem to devíti psohlavých Telchinů, Úrana zaskočil ze zálohy, levou rukou (od té doby přináší smůlu) uchopil za varlata, vykastroval a vzápětí se prohlásil Nejvyšším bohem.

Srpová operace byla poslední možností, jakou mohl Úranos přivést na svět nějaké potomky. A také přivedl: když krev z genitálií skanula na zem (čili Gaiu), narodili se další známí obyvatelé řecké mytologie – Giganti, dle některých i pomstychtivé Erínye a jasanové nymfy Melie (což je mimochodem příjemnější verze téhož, totiž tehdy všudypřítomné Trojjediné bohyně). A bylo hotovo.

Oops, ještě není konec. Když Kronos otcovo mužství odhodil do moře, přišla z něj a z mořské pěny na svět budoucí bohyně krásy a lásky Afrodíta.

Za Kronovy vlády se objevili na světě i lidé.

Ať už nás zrodila sama Gaia jako své nejlepší plody, nebo z prachu vyrobil Titán Prométheus, v každém případě prošel náš rod až do dnešní doby pěti věky.

Tím prvním byl věk Zlatý, kdy světu panoval Kronos a kdy lidé žili šťastně a klidně, živil se jen tím, co sebrali (naštěstí bylo co sbírat), jen tančili a bavili se a nikdy neumírali. Pak se ale ztratili, pouze jejich duchové zůstali jako strážci idylických venkovských zákoutí, hlídači spravedlnosti a nositelé štěstí.

Lidé Stříbrného věku, jedlíci chleba pod nadvládou žen, zažili až vládu třetí generace olympských bohů, Kronových potomků v čele s Diem. Ty však neuctívali a vůbec se chovali nepatřičně, stále se hádali. Neznali však války.

Poté, co Zeus druhé lidské pokolení odstranil z tváře světa, nastal čas bronzový, jehož lidé se zrodili z jasanu. Masožravci vybaveni zbraněmi ze jmenovaného kovu si oblíbili války jako jednoduchý prostředek vyřizování účtů.

Nevyhladili je kupodivu bohové, ale mor.

Druhá doba bronzová patřila potomkům bohů a smrtelnic, z nichž se stali hrdinové, známí například z výprav Argonautů, obléhání Théb, či od trójských hradeb. Osud a jejich čestné chování jim po smrti určilo pobyt v rajském Elysiu.

Pátá a poslední generace je železná a naše (tedy Řeků klasického období, ale stejně je naše). Svým prarodičům předchozí doby nesahá ani po kotníky, je nevděčná, zlomyslná, krutá a nespravedlivá.

Kde jsem hledal a kde můžete najít víc:

Robert Graves: Řecké mýty, Odeon 1982 (The Greeks Myths, 1955, 1960)

Rudolf Mertlík: Starověké báje a pověsti (Svoboda Praha, 1972)

Keltové

Přes všechnu pověst a slávu, které se starověcí Keltové poslední staletí těší, není ve skutečnosti o původní keltské kultuře mnoho záznamů. Legendy z Britských ostrovů jsou mnohem mladší, než je potřeba, nehledě k tomu, že i ony samy jsou silně kontaminovány vlivy vpravdě moderními, čili středověkými.

Vyprávění o stvoření světa dle tohoto národa se nezachovalo, rozhodně ne v takové podobě, v jaké bychom potřebovali, totiž v původních zápiscích.

Profesor Leeming uvádí ve své knize verzi, pocházející z poznámek římských autorů. Příběh, který si podle nich Keltové vyprávěli, se podobá mýtům východního Středomoří, řeckým i egyptským. Jeden bezpochyby původní keltský prvek ale obsahuje: strach, že se nebesa zřítí na Zemi.

Na počátku bylo Nebe tak blízko Zemi, že mezi nimi nebylo prakticky žádné volné místo. Ti dva byli spojeni do-

slova, plodili děti – a právě jejich potomci, zvláště pak jeden nerudný a nedobrý, se zapříchili o zvětšení životního prostoru a jeho současnou podobu. Jmenovaný špatný syn na sebe vzal úkol rodiče oddělit, a učinil tak otcovou kastrací.

Z krve otce Nebe, která při této operaci vytryskla, se stalo moře, zatímco lebku použili děti k výrobě oblohy. Ten, který problém s prostorem (a s generací starších bohů, respektive kmenových vůdců) vyřešil, se pak stal bohem podsvětí, zatímco ostatní – hodné – dětičky ovládly Nebe a Zemi.

Kde jsem hledal a kde můžete najít víc:

Leeming, David Adams: *Creation Myths of the World*, 2010

Germáni, zastoupení mýty Skandinávie

Další velká vlna příchozích z východu, Germáni, vstoupila do evropského světa někdy v pozdní době bronzové, v posledním tisíciletí před Kristem. Z nehostinného severu, který původně, odstrkování Keltů, obývali, se poté postupem času rozšířili po celé Evropě, dokonce i v severní Africe založili mocný a prosperující stát. Přesto ani po nich, stejně jako po Keltech, nezůstalo mnoho písemných informací.

Za germánskou mytologií dnes vidíme především Skandinávii a její ságy (včetně těch sepsaných kovaným křesťanem Snorrim Sturlusonem). Původní víru ostatních germánských národů zahladil čas.

Na počátku byla jen *Propast propastí*, Ginnungagap. A zatímco na jejím severním konci, Niflheimu, vládla zima a temnota, na jihu, v Múspellsheimu panoval oheň.

Z niflheimské studny Hvergelmi vytékalo dvanáct ledových proudů, které pod vlivem jižního ohně roztály a zrodil se z nich obr Ymir. Byl, až na prakovu Audhumlu,

jejímž mlékem se živil, jedinou živou bytostí na světě, proto nemohl jinak a jeho potomci vzešli z něho samého; když spal, zpod jeho levé paže se narodili muž a žena, zatímco jedna Ymirova noha zplodila s tou druhou syna. A protože otec byl obr, byly i děti obři a jejich potomci byli obři, tak se zrodilo toto přerostlé plemeno, které pak žilo na východě, v zemi zvané Jötunheim.

Stejně jako jejich následovníci z pozdějších světů, ani první z obrů se nebránili sňatkům s jinými rody. Mělo to zpočátku jistý drobný nedostatek, totiž nepřítomnost jiných rodů, ale ten se záhy vyřešil: jak kráva Audhumla olizovala led, objevil se ve třech dnech Búri, silný krasavec, který sám se sebou zplodil Bōriho, pozdějšího manžela obryně Besly.

Jejich tři synové pak byli první Ásové: Ódin, Vili a Véo.

A tak přišli na svět i bohové.

Měli se čile k světu a brzy také svět patřil jim. Rozdělili se na Ásy a Vány, jedni žili v Ásgardu, druzí, jak jinak, ve Vanahheimu. Ale stále tu nebyla žádná země, jíž by mohli vládnout a o níž by mohli soupeřit.

Jen obři.

K rozpoutání války ovšem ve své podstatě není země – i když se jako záminka hodí – zapotřebí.

Když došlo k boji obou ras, odnesl to především Ymi. Krev, vytékající z jeho žil pak způsobila potopu, v níž se až na Ymiho vnuka Bergelmira a jeho manželku všichni obři utopili.

Samo Ymirovo tělo skončilo v *Propasti propastí*, kam ho bohové pohodili za účelem výstavby světa. A skutečně pak z obra svět vytvořili: z jeho krve se stalo moře a řeky, z potu jezera, z kostí hory a z masa země. Ve skály byly přetvořeny zuby a úlomky kostí, zatímco vlasy se převtělily ve stromy. Mozek vyhodili bohové do vzduchu a proměnili v oblaka, plující pod lebkou – oblohou. Z jisker, vystřelujících z ohnivého Múspellsheimu byla na ni vysázena nebeská tělesa,

hvězdy a létavice.

Z Ymiho obočí vznikla stavba nejdůležitější, hrad Midgard, střed světa a místo vyhrazené lidem. Midgard obklopovalo moře a had Jormungandr, později známější pod jménem Midgardský had. Za Jormungandem se pak nacházela země obrů Utgard, Vnější svět, kterou s územím bohů Ásgardem spojoval duhový most Bifröst.

Protože nic nebývá jednoznačné, můžeme narazit na několik dalších verzí uspořádání vesmíru: oodle jiného ležel Midgard na západě, zatímco Utgard naproti na východě, mezi oběma světy rostl les a tekla řeka.

Další popis světa ho představuje spojený svatým jasanem Yggdrasilem.

Yggdrasil je strom stromů. Spojuje vesmír, korunou sahá až do Valhally, zatímco kořeny pevně hnízdí v několika říších, každé vybavené nějakým tím pramenem: v Ásgardu udržují tři Norny pramen osudu, v Jötunheimu stráží Mími pramen moudrosti, zatímco v Niflheimu, odkud vytékají všechny řeky mířící k moři, sedí drak Nidhögg.

Jako každý jiný strom, je i Yggdrasil obydlen celou řadou zástupců živočišné říše.

Prvním je Ratatosk, veverka, jejíž jméno znamená *Vrtající zub*, a která podle toho někdy i vypadá (ilustrátor jí zkrátka přimaloval na čelo roh). Nechová se v podstatě jinak, než její příbuzné jež můžete spatřit v parcích, pobíhá po stromě nahoru a dolů, místo oříšků či žebrání u turistů ale přenáší informace a roznáší klevety. Zvláště pak mezi dolním a horním koncem.

Cestou po kmeni míjí Ratatosk Duneyrra, Durathrora, Dvalina a Dainna, což jsou čtyři jeleni, kteří Yggdrasil okusují. Patrně symbolizují vítr, obecně vzato ale nijak zajímaví nejsou.

Další obyvatelé už ano.

Kupříkladu Vedrfolnir.

Pokud – i přes roh na čele – je Ratatosk jasně zařaditelná a zařazovaná ke konkrétnímu živočišnému druhu, pak s Vedrfolnirem je to složitější. Podle některých jde zcela jasně o jestřába, zatímco druzí ho identifikují jako zlatého kohouta. V každém případě si vybral zvláštní místo k sezení, neuvelebil se totiž přímo na větvi Yggdrasilu, ale mezi očima orla, který v koruně sedí. Kohout jménem Vidofnir (který Vedrfolnira někdy alternuje, jsou to mýty, s tím se musíte smířit) je mimochodem obyvatelem koruny jiné dřeviny, Mímameidiru (Mímiho stromu); ten se s Yggdrasilem občas zaměňuje. Stejně jako Vidolfnir někdy bývá jméno onoho bezejmenného orla, a pak na Yggdrasilu sedí oba dva, přičemž si tu a tam prohazují jména.

Ani život není jednoduchý, natožpak legendy a pověsti z časů opravdu dávných.

Abychom nezapomněli: zmíněný drak Nidhhögg, který sedí dole, kořeny Yggdrasilu okusuje a působí tak zemětřesení.

Kde jsem hledal a kde můžete najít víc:

Libuše Spáčilová, Maria Wolfová: Germánská mytologie, Votobia, Olomouc, 1995

Slované

Kdykoliv zatoužíme nahlédnout na původní slovanskou mytologii a víru, narazíme na nedostatek pramenů. Z pohanských dob se toho zachovalo málo. Na svědomí to má poměrně brzké přijetí křesťanství a jeho silný vliv na původní náboženské představy, ale také minimum zachovaných písemných záznamů o stycích okolního světa se slovanskými kmeny. Když už nic jiného, těžce překonatelnou se stávala bariéra jazyková. Proto vychází dnešní poznání původní slovanské kosmogonie především z folklórních záznamů,

kteře jsou samozřejmě silně poznamenány křesťanskými vlivy.

Přesto se etnografům podařilo vykutat z hluřiny několik zrněk původního, přece však kontaminovaného materiálu. Stejně jako v případě řeckém tu máme několik verzí událostí, jež daly vzniknout světu.

Možnost první

Na počátku všeho bylo moře, nad nímž se vznášel Bůh, tentokrát ovšem v doprovodu Satana.

Ať už to rohatého napadlo samého, nebo to dostal božím příkazem, musel se démon ponořit do hlubin, aby ze dna vylovil hrst písku, zárodek budoucí pevniny. Jenom on sám měl totiž patřičnou hmotnost k tomu, aby ponor zvládl, andělé se díky nepatrně hmotné matérii svého těla nedokáží tak hluboko potopit.

Ani Satan to neměl lehké, vydařil se mu až třetí pokus. Nebylo to ani tak neschopností historicky prvního potápěče, teprve potřetí šel totiž pod hladinu ve jménu Božím, nikoliv z vlastního rozmaru jako po dva ponory předchozí. Ale protože Satan je Satan, pokusil se Boha stejně obelstít. Písek vynesl v dlani, jak měl přikázáno, v ústech však ukryl další materiál, aby nemusel zůstat pouhým nástrojem a mohl tvořit také. Nápad, který zprvu vypadal jako skvělý, ale příliš nedomyslel. Písek totiž začal růst jak z něj Bůh tvořil úrodná pole. A stejně tak nabyla na objemu i hmota, ukrytá v Satanovým ústech. Pekelník ji začal vyplivovat, kus sem a část tam, čímž doplnil svět úrodné půdy o hory, pouště a bažiny.

V jednotlivých oblastech se tento mýtus – který je na první pohled ovlivněný křesťanstvím a na druhý podobný geograficky vzdáleným příběhům z druhé strany euroasijského kontinentu – v drobnostech liší. Většinou v jediném detailu, a tím je Satanova postava. Někdy (v Bulharsku například) s Bohem zápasí, jindy je dle biblické tradice věrným andělem, který se teprve v průběhu děje stává božím protivníkem;

důvodem je touha po seberealizaci, po vlastním tvoření.

Možnost druhá

Pravděpodobně starší a původnější.

Z moře, jak se zpívá v haličské koledě, vyrůstaly dva duby a na každém seděl holub. Oba ptáci se nořili do vody a ze dna vynášeli tu písek, z něhož tvořili trávu, vodu(!) a zemi, tu kaménky, z nichž je vystavěna obloha se všemi astronomickými náležitostmi.

Přechodnou legendou je severoruská, v níž v moři plavali dva hoholové, bílý (v roli Boha) a černý (Satan, jak jinak). I oni se potápěli ke dnu a stavěli zemi. Obdobné ptačí mýty jsou k nalezení i u sibiřských a ugrofinských národů, zatímco kladný a záporný prvek stvoření je patrně vlivem íránským, který v nejrůznějších podobách pronikal a dodnes proniká do mnoha náboženství i filozofií.

Kde jsem hledal a kde můžete najít víc:

Zdeněk Váňa: Svět slovanských bohů a démonů, 1990

Srbové

Existuje mnoho pohanských mýtů a pověstí, od Skandinávie až po Středozevní moře (a vystrkující růžky i tam, kde by je člověk nečekal, a kam vkročila noha křesťanského misionáře, například v takových jihoamerických pralesích), které znějí jaksí povědomě. Různé možnosti této postupné proměny ukazují stvořitelské mýty, respektive folklorní pověsti jihoslovanských Srbů. Od Boha, coby pouhé nové součásti starého vyprávění, kde se jen vyměnila jména, po pověst, která sice zní pohansky, ale vypráví dobře známý příběh. A nesmí chybět ani klasická verze, příbuzná běžnému slovanskému mýtu, spadajícímu do množiny těch bahenních.

Příběh první:

Nebylo nic než Bůh. A Bůh spal a snil. Netvořil, jak sněním tvořili bohové v daleké Austrálii, prostě jen spal a snil, až se po eonech probudil. A kam se podíval, tam se objevila hvězda. Podívil se tomu a vyrazil na obhlídku vesmíru, do něhož procitl a který mu připadal zajímavý. Kráčel po světě a stále nebyl na jeho konci.

Když ho chuže unavila, zastavil se – shodou okolností na naší Zemi – a setřel si pot z čela. Jedna kapka padla na zem a změnila se v prvního Člověka. My, lidé, tak sice pocházíme z Boha, jenže nežijeme život v radovánkách, ale protože jsme vznikli z potu, v potu tváře musíme pracovat a trpět.

Vyprávění druhé:

Na Zemi nebylo nic, než kamení, což se Bohu příliš nelíbilo a tak vyslal kohouta, aby se o neúrodnou krajinu postaral.

Kohout snesl vejce, z něhož vytékalo sedm řek, jejichž voda změnila jedno pusté údolí v ráj, v němž na stromech nerostly jen běžné plody, jako jsou fíky či jablka, ale i pečivo. V údolí, obklopeném vysokými horami, žili i lidé. Pracovali sice, ale jen pro zábavu, o živobytí neměli v rajském místě nouzi. Díky horskému pásu se nemuseli bát nebezpečí, nic jim tedy nechybělo.

Jen kohout, který se vznášel vysoko na obloze, jim po čase začal vadit, protože každý den kokrháním připomínal v příslušný čas, že mají vstát, a upozorňoval kdy jít do práce, a teď že je doba oběda. Požádali proto Boha, aby je nebeského kura zbavil, a Bůh kohouta opravdu odvolal.

Pták se s lidmi rozloučil varovným kokrháním o jakémsi jezeře a odletěl.

Nějaký čas šlo v údolí všechno postaru, lidé i bez živých hodin dodržovali určený režim. Jenže brzy se – tak už to chodí – našli nespokojenci, kteří začali proti pevnému časovému rozvrhu protestovat. Jim žádný pták přece nebude

určovat, kdy mají co dělat. Notabene když už tu ani není.

Z anarchie přišly nemoci a strádání, lidé se rychle vrátili ke starým způsobům, jenže bylo už pozdě, kohout nikde.

Navíc ono varování před jezerem... V údolí žádné nebylo, jen oněch sedm řek. Logickou úvahou byl stanoven závěr, že zmíněné jezero je za horami, a že je třeba jen hlídat, aby se voda nepřivalila přes kopce. A bylo znovu po bohabojnosti, lidská přirozenost vyplula na povrch.

Líní lidé už netrhali chleba ze stromů, ale stromy podpalovali, aby mohli plody sbírat bez práce ze země. Došlo i na dohady o množství vody – a abych to zkrátil, neboť pointa je nasnadě – k rozbití kohoutího vejce za účelem vlastní regulace životadárné tekutiny. Poškozením zdroje ovšem logicky došlo k nekontrolovatelné produkci, celé rajske údolí se zaplnilo vodou a téměř všichni ti hříšní lidé se utopili.

Historka třetí:

Prvními třemi součástmi vesmíru byli Bůh, Slunce a moře. A svět měl zajímavou vlastnost: ať už cokoliv upadlo kamkoliv, pak to tam i zůstalo ležet. Navzdory přírodním zákonům, což nebyl takový problém, neboť existence, jak víme, se skládala pouze z Boha, Slunce a moře.

Žhavé slunce přimělo Boha, aby se v mořských vlnách osvěžil. A jak se tak osvěžoval a potápěl, potopil se až ke dnu a za nehem mu uvízlo zrnko písku. Když se pak vynořil, zrnko vypadlo. Poslušno již zmíněného zákona zůstalo ležet na mořské hladině a stalo se naší Zemí.

Vyčteno v knize Karla Jaromíra Erbena Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských. III., Jižní slovanské, 1907)

Maďari

Původně kočovné kmeny, které z jejich někdejší domoviny, povodí řeky Kamy na západ od Uralu vytlačili Pečeněhové, dorazily do Karpatské kotliny někdy koncem devátého století. V následujících letech asimilovali nově příchozí původní slovanské osídlení a sesedli z koní, aby se stali usedlými zemědělci.

Než ovšem mohli nějakí muži do sedel vůbec vsednout, musel vzniknout svět. A svět také vznikl a byl stvořen pro nás a pro slunečního boha Magyara, který o lidi poprosil svého otce, Nejvyššího boha, jenž s Velkou matkou sedával na zlatém trůně vysoko na nebesích. Pod nebesy nebylo dlouho nic a pak voda, ale to už známe i odjinud. Obě nejstarší božstva nosila pláště s hvězdami a planetami a měla k dispozici vše, co by jen mohla potřebovat.

Na synovu žádost odpověděl Nejvyšší bůh kladně, ale zároveň rozhodl, že lidé – děti Slunce a jeho božstva – budou žít na novém kousku vesmíru. Na Zemi. Vysvětlil pak Magyarovi, že v hlubinách moře jsou na dně semena, která je třeba za tím účelem vylovit.

Sluneční bůh neváhal, proměnil se ve zlatou kachnu a vrhl se do vody. Nepovedlo se to na poprvé, ale netrvalo nijak dlouho, než kachna vynesla semena v zobáku na hladinu. Z nich vyklíčili jak lidé, tak i zvířata.

(O samotné Zemi se tu sice nikdo nezmínil, ale nějakým způsobem také musela vzniknout, když po ní ta zvířata i lidé chodí).

Nalezeno v knize *Creation Myths of the World* Davida Adamse Leeminga

Rumuni

Základem rumunského etnika byli Dákové. Ovšem nikoliv původní Dákové, ale pořimštění obyvatelé této římské provincie. Jejich jazyk náleží k východorománské větvi indoevropských jazyků, do níž patří i italština, narodil se tedy z latiny. Rumunský mýtus ale s Apeninským poloostrovem, potažmo Středomořím, nijak nekoresponduje.

Když Bůh stvořil Nebe a změřil prostor pod ním, začal tvořit i Zemi. Pletl svůj projekt z vlákna a pomáhal mu u toho krtek, který přízi držel; pomocník to byl ale ledabylý, a tak se stalo, že Země byla vyrobena příliš veliká. Krtek se před následky raději schoval pod zem, ale Bůh mu neměl nepovedené dílo nijak za zlé, nechtěl ho trestat. Potřeboval se jen poradit co dál, když upletli svět přes míru. Proto poslal za uprchlíkem včelu.

Krtek se představě toho, že by snad radil samotnému Stvořiteli, zasmál, a odmítl se k problému vůbec vyjádřit.

On že by snad věděl, co a jak, když si ani Bůh neví rady? Nenech se vysmát. A leť pryč.

Včela pokrčila křídly a letěla. Ale nebyla hloupá, odlet jen předstírala, ukryla se mezi okvětními plátky, tajně odtud poslouchala, zda se přece jen něco nedozví – a dočkala se. Když si totiž Krtek myslel, že posel už je pryč, zamumlal si pod vousy: Co bych mu asi tak mohl poradit? Aby Zemi prostě stlačil, udělají se na ní sice záhyby v podobě hor a údolí, ale bude menší.

S touto jednoduchou radou pak letěla včela za Stvořitelem, Bůh se podle ní zachoval a ono to vyšlo.

Existuje ovšem i jiná varianta, ovlivněná sousedními Slovany.

Vypráví se, že na počátku byl jen Bůh, Satan a nekonečné vody. Do nich Bůh Satana vyslal, aby ze dna vylovil materi-

ál, potřebný k výstavbě Země. Třikrát se Satan ponořil a třikrát nepřinesl nic, protože při každém ponoru přemýšlel o tom, jak stvořit svět pro sebe. Teprve poté, kdy se ke dnu vydal ve jméně Božím, podařilo se mu vynést několik zrněk na konečcích prstů.

Bůh z nich uplácal kouli, a dřív než pokračoval v další práci, dal si dvacet; Satan toho chtěl využít a ukrást ji, jenže pokaždé, když se jí dotkl, koule se zvětšila. Když se pak Bůh probudil, zjistil, že neúspěšných pokusů o krádež bylo tolik, že Země zabrala téměř všechno místo a naopak chyběla voda.

Co teď?

Protože už předtím stvořil Bůh zvířata, optal se jich. Zkusil ježka, jenže ten – podobně jako krtek v prvním příběhu – rovnou prohlásil, že on si nedovolí Všemocnému bohu ani v nejmenším radit. Samozřejmě ale radu měl a spočívala v nápadu stvořit hory a údolí, aby do nich voda v podobě řek a jezer natekla a udržela se. Řekl jí jen tak do vzduchu, když si myslel, že ho nikdo neposlouchá, ve vzduchu však byla včela, která si hned pospíšila s řešením ke Stvořiteli.

Vyčteno v *Creation Myths of the World* Davida Adamse Leeminga

Litevci

Litevská historie je bouřlivá. Od velkých územních celků přes faktickou neexistenci, od nezávislosti přes vládu jiným po vazalství. Však se původní baltské kmeny spojili do budoucího národa právě kvůli německým rytířům a Slovanům; tihle sousedé také poznamenali litevskou mytologii a pověsti. Dnes už nelze bezpečně rozeznat původní pohanství od příměsí z legend jiných národů, to je ale problém v podstatě všech kultur, nejen té pobaltské.

Náš předmět zájmu, kosmogonický mýtus, vyprávějící o stvoření světa mohl být kontaminován teoriemi sousedních Slovanů, od nichž Litevci převzali mnoho legend, včetně bohů i nižších mytologických bytostí. Ale mohl také vycházet ze stejného zdroje, kdo ví. (Všudypřítomné doteky křesťanství ani nezmiňujeme.)

V každém případě se vše odehrálo takto:

Nad nekonečnými vodami na počátku světa se vznášeli dva bohové: Dievas a Velnias.

Byl to Velnias, kdo na povel svého druha vyrazil pod hladinu, aby ze dna přinesl materiál pro stavbu pevniny, budovat ovšem začali oba, a Země, jak ji známe, je výsledkem jejich soutěžení a střetu architektonických návrhů. Dievas uvažoval o světě jako příjemně dostupném místě a tak ho i stavěl, zatímco Velnias konstruoval hory a močály a velká jezera. Dievas stvořil užitečná i užitková zvířata, Velnias tvory nebezpečné, ba přímo podsvětní.

Slunce, tuto důležitou životadárnou hvězdu podle jiné litevské legendy, již zaznamenal Jeroným Pražský, když na počátku patnáctého století zemi navštívil, ukoval a vrhl na nebe kovář a bůh ohně Teliavelis. Ba se i vypráví, že tuto práci koná každého rána: vykovat a vyhodit na oblohu, ať si svítí, než dopadne. Nazítrí se vyrobí jiné.

V třetím příběhu se vrací Dievas, a je to příběh o stvoření člověka. Na první poslech nezní příliš vzletně, ale pokud si uvědomíme, že cokoliv co mocný bůh a Stvořitel vyprodukuje, je božské, pak už ho lze vnímat lépe.

Jak tak jednou kráčet kolem vody, Dievas si odplivl. Když se po čase stejnou cestou vracel, našel na tom místě tvora, jehož nepoznával. Nepamatoval si, že by něco podobného chtěl vytvořit a vytvořil.

Divné. Snad i znepokojující, když se začnou dít věci bez Stvořitelova vědomí. Ale potom si bůh vzpomněl na od-

plivnutí a uvědomil si, že i za toto stvoření je odpovědný, vzniklo z jeho slin.

Měl první člověk výhodu oproti současnému typu: pevný krunýř, díky jemuž mu nehrozil žádný úraz, ba ani nemoc ne, a to včetně smrti. O tuto užitečnou ochranu ovšem přišel; už se neví, zda pro hříchy nebo prostou lenivost, každopádně nám, potomkům prvních lidí, z ní zůstaly jen nehty.

Zdroj informací: článek Gintarase Beresneviciuse *Lithuanian mythology*. ve sborníku *Lithuanian philosophy: persons and ideas*, 2001

Finové

Finové jsou ugrofinským národem, podobně jako Karelové, jejichž kulturu Finové ovlivnili a jejichž kultura ovlivnily Finy. Zní to trochu zamotaně, ale v podstatě jde o to, že pohanské pověsti a mýty obou národů, které přišli na severovýchod Evropy pravděpodobně zpoza Uralu, pracně rekonstruoval z folklóru lingvista a filolog Elias Lönnrot a shrnul je do dnes známé Kalevaly.

O stvoření je ve tamních mýtech sděleno zhruba toto:

Na hladině velkého prvotního oceánu, který pokrýval celý svět, ležel Väinämöinen a spal. Z vody mu přitom vyčnívalo koleno. Toho si všiml kolem letící pták, který si z jistých důvodů potřeboval odpočinout a vzal za vděk i ostrůvkem tak nejistým.

Ano, nutkání pocházelo z těch tělesných končin, jaké si při slovu *jisté důvody* někteří čtenáři neslušně představili, ale vůbec nešlo o funkci, jíž, jak poznala ramena mnoha nešťastníků, konají opeřenci prostě za letu. To, co ptáka tlačilo, bylo vejce.

Snesl ho na božském kolenu, nestačil ho ale vysedět, pro-

tože spící Väinämöinen se pohnul, vejce spadlo, rozbilo se na dva kusy – a hopla, z poloviny skořápky se stala obloha, z druhé svět. Bílek dal vzniknout Slunci a hvězdám, žlutek Měsíci.

O tom, jak vznikla Země se také vypráví, nejspíš po vzoru někdejších zauralských sousedů, jak bůh Num poslal několik poláků (kachen rodu *Aythya*, ne obyvatel Polska, které v té době, jak uvidíme, ještě nemohlo existovat) na dno nekonečného moře, aby mu přinesli bahno. Z něho pak vymodeloval ostrůvky, poté ostrovy a pak i velkou zemi, která plula po hladině a stala se základem pro svět, na němž se mohli později objevit i zmínění člověčí Poláci, jakkoliv nemají s finskými mýty nic společného.

Kde jsem hledal a kde můžete najít víc:

Helma Marxová: Svět mýtů, 2002

Židé a křesťané

Na evropský závěr přijde stvoření v podstatě nejznámější, stvoření biblické. Důvod je jednoduchý, pochází totiž z Blízkeho východu a nejen tím je spojeno s prvními civilizacemi, které v těch končinách vznikly.

Z čisté lenosti necháme za sebe v tomto případě promluvit autoritu samu, Písmo svaté, v českém ekumenickém překladu z let 1961 – 1979. Připomeneme jen tak trochu zapomenaný fakt, že vzato dnešním kalendářem začalo stvoření v neděli a skončilo v pátek – sobota je právě oním dnem, kdy Bůh odpočíval. Význam neděle, která v češtině máte svým pojmenováním, je záležitost na delší výklad. Jde vlastně o v pozdějších dobách adoptovaný svátek pohanský, což ukazují jazyky, v nichž si neděle udržela původní sluneční název.

První kniha Mojžíšova, čili Genesis

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.

Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.

I řekl Bůh: „Bud' světlo!“ A bylo světlo. Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. Světlo nazval Bůh dnem a tmou nazval nocí. Byl večer a bylo jitro, den první.

I řekl Bůh: „Bud' klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!“

Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. Klenbu nazval Bůh nebem. Byl večer a bylo jitro, den druhý.

I řekl Bůh: „Nahromad'te se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!“ A stalo se tak.

Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moří. Viděl, že to je dobré.

Bůh také řekl: „Zazelenej se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny, a ovocným stromovým rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny!“ A stalo se tak.

Země vydala zeleň: rozmanité druhy bylin, které se rozmnožují semeny, a rozmanité druhy stromoví, které nese plody se semeny. Bůh viděl, že to je dobré.

Byl večer a bylo jitro, den třetí.

I řekl Bůh: „Bud'te světla na nebeské klenbě, aby oddělovala den od noci! Budou na znamení časů, dnů a let.

Ta světla ať jsou na nebeské klenbě, aby svítala nad zemí.“ A stalo se tak.

Učinil tedy Bůh dvě veliká světla: větší světlo, aby vládlo ve dne, a menší světlo, aby vládlo v noci; učinil i hvězdy.

Bůh je umístil na nebeskou klenbu, aby svítala nad zemí, aby vládla ve dne a v noci a oddělovala světlo od tmy. Viděl, že to je dobré.

Byl večer a bylo jitro, den čtvrtý.

I řekl Bůh: „Hemžete se vody živočišnou havětí a létavci